

**MOLIYAVIY NATIJALARNI KO'P O'ZGARUVCHILI MODELLASHTIRISH:
PROGNOSTIK JIHAT****Bazarbayeva Aynura Raximnazarovna***Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining 1-bosqich magistranti
(Qoraqalpog'iston Respublikasi, Nukus shahri)*

Annotatsiya: *Hozirgi davr salmoqli iqtisodiy oqibatlarga ega bo'lgan bir qator hodisalar bilan tavsiflanadi. Moliya sektoridagi murakkab muhit sharoitida kompaniyalarning kengayishi va rivojlanishi zarurati doimiy bo'lib qolmoqda. Ta'kidlash joizki, O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati, tavakkalchilikning ortganiga qaramay, bozorga doimiy ravishda yangi ishtirokchilarning qo'shilishi bilan ajralib turadi. Korxonani rivojlantirishning kompleks strategiyasini shakllantirish uning raqobatdagi ustunliklari va zaif tomonlarini aniqlash uchun faoliyatini sinchkovlik bilan tahlil qilishni talab etadi. Tashkilotning barqaror faoliyat yuritishi va rivojlanishi uchun o'tmishdagi moliyaviy natijalar nafaqat baholanishi, balki ustun tendensiyalarni aniqlash maqsadida istiqbolda ham tahlil qilinishi shart. Moliyaviy ko'rsatkichlarning retrospektiv va prognoz tahlillari natijalari foydani optimallashtirish bo'yicha qarorlar sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi va shu bilan tijorat tashkilotining raqobatbardoshligini rivojlantirish, oshirish hamda mustahkamlash uchun zamin yaratadi. Tanlangan mavzuning dolzarbligi ana shu holatlar bilan belgilanadi.*

Kalit so'zlar: *iqtisodiy muhit, bozor, prognozlash, prognozlash usullari va ekstrapolatsiya.*

Iqtisodiy muhit o'zaro ta'sir qiluvchi va bir-birini inkor etuvchi ko'plab omillar ta'sirida bo'lishi umum e'tirof etilgan. Iqtisodiy obyektning o'zgaruvchan ish sharoitlariga doimiy moslashuvini ta'minlash uchun barcha sa'y-harakatlarni shu maqsadga yo'naltirish zarur. Binobarin, prognozning ehtimoliy tabiati uni nisbatan xavfsiz qilsa-da, rejaga putur yetishi haqida bunday deb bo'lmaydi. Prognozlar va rejalar voqealardan oldin ishlab chiqiladi, biroq ularning samaradorligi ushbu voqealarning prognoz va rejalar qay darajada mos kelishiga bog'liq. Bozor iqtisodiyotida hodisalarning stoxastik (tasodifiy) tabiati tufayli ularni oldindan aytib berish ehtimoli ancha past. Shu sababli, tarixiy ma'lumotlar asosida tuzilgan prognoz va rejalar sharoit o'zgarishi bilan doimiy takomillashtirib borilishi lozim.

Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda prognozlashni odatda ikki turga ajratish mumkin: markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan.

Prognozlashning asosiy tamoyillarini quyidagicha tasniflash mumkin:

Tizimlilik deganda, prognozlash obyekti, foni va elementlarining o'zaro bog'liqligi hamda bir-biriga bo'ysunishi talabi tushuniladi.

Turli tabiatga ega va vaqt bo'yicha farqlanuvchi izlanish hamda normativ prognozlarning o'zaro muvofiqligini ta'minlash zarur.

O'zgaruvchanlik – prognoz foni variantlari asosida prognoz variantlarini ishlab chiqish talabidir.

Uzluksizlik tamoyili ko'rib chiqilayotgan obyektga doir yangi ma'lumotlar paydo bo'lganda prognozlarga tuzatishlar kiritish zaruratini anglatadi.

Eng keng tarqalgan prognozlash usullariga quyidagilar kiradi:

Ekstrapolatsiya – bu aniqlangan rivojlanish qonuniyatiga muvofiq, dinamik qatorning kelajakdagi davomi sifatida ko'rsatkichlarni hisoblashga asoslangan prognozlash usulidir. Mohiyatan, ekstrapolatsiya – bir qatordagi ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligiga tayanib, o'tmishdagi qonuniyat va tendensiyalarni kelajakka ko'chirish jarayonidir. Bu usul qatorning o'z chegarasidan tashqariga chiqadigan belgilarini aniqlash imkonini beradi. Ekstrapolatsiya samaradorligi qisqa muddatli prognozlar doirasi bilan cheklanadi.

Tovarlar iste'molidagi barqarorlikni inobatga olgan holda, o'rtacha kunlik sotuv hajmi asosida sonlar to'plamining o'rtacha qiymatini hisoblaydigan o'rta arifmetik formula yordamida savdo hajmini prognoz qilish mumkin.

Do'kondagi bir turdagi mahsulotlar savdosi ma'lumotlarini ekstrapolatsiya qilish shuni ko'rsatdiki, faoliyatning 11-kunida, shuningdek, 12- va 13-kunlarida tovarlar sotuvi 2,5 kilogrammga yetishi mumkin.

Xulosa. Prognozning o'rtacha xatoligi 0,026 kg bo'lishi kutilmoqda. Kunlik un savdosi 2,5 kilogrammni tashkil etishi taxmin qilinmoqda.

Eng keng tarqalgan evristik usul – bu ekspert baholash usulidir. Ushbu yondashuvning asosiy g'oyasi tadqiq etilayotgan obyektga oid ekspert xulosalari va tavsiyalarini tizimli ravishda to'plash hamda qayta ishlashdan iborat. Ekspert baholash usuli so'rovnoma asoslanadi. Tashkilotchilar zimmasiga ekspertlar bilan suhbat o'tkazish, ekspertiza obyekti va maqsadlarini aniqlash, eng munosib ekspertlarni tanlash hamda ularning malakasini baholash vazifasi yuklanadi. Shuningdek, ular ekspertiza natijalarini tahlil qilishlari va umumlashtirishlari lozim.

Ekstrapolyatsiya usullari o'tgan davrlar ko'rsatkichlarini baholash, ularning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash hamda aniqlangan qonuniyatni kelajakka tatbiq etishning iqtisodiy va statistik metodologiyalariga tayanadi.

Prognozlashning eng sodda usuli dinamik qatorning o'rtacha mutlaq o'sishi va o'rtacha o'sish sur'atini qo'llashdir.

Sirg'anuvchi o'rtacha qiymat usulining asosiy kamchiligi shundaki, bunda o'rtacha qiymatni hisoblashda foydalaniladigan barcha ma'lumotlar nuqtalariga bir xil vazn beriladi.

Ekstrapolyatsiyaning yana bir usuli — bu eksponensial silliqlash usulidir. Bu usuldan o'rta muddatli prognozlarni ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

Ekspozitsional silliqlash usuli shunday xususiyatga egaki, silliqlangan darajani hisoblash uchun faqat qatorning oldingi darajalari qiymatlaridan foydalaniladi va ularning har biriga muayyan bir vazn beriladi. Jarayon davom etgani sari, qatorning silliqlangan qiymati aniqlanadigan vaqt nuqtasidan uzoqlashgani sayin kuzatuvlarning ahamiyati kamayib boradi.

Prognozlash va rejalashtirish jarayonlarini osonlashtirish uchun turli xil maxsus usullar qo'llaniladi va ularning tatbiq etilishi yuqori aniqlikdagi natijalarga erishishni ta'minlaydi. Bular jumlasiga quyidagilar kiradi: morfologik tahlil; prognoz ssenariysi; prognoz grafigi va "maqsadlar daraxti"; korrelyatsion va regressiv tahlil; argumentlarni guruhlab hisobga olish usuli; omilli tahlil; obrazlarni aniqlash nazariyasi; variatsion hisob; spektral tahlil va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda, kompaniyaning moliyaviy natijalarini prognozlash mustahkam strategik asosni shakllantirishda hal qiluvchi unsur ekani ayon bo'ladi. Moliyaviy natijalar prognozlarining aniqligi va ishonchliligi qabul qilinadigan boshqaruv qarorlari sifatiga, oqibatda esa tashkilotning kelgusi faoliyati samaradorligiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi isbotlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Donsova L.V. Analiz finansovoy otchetnosti – M.: Delo i servis, 2020. – 144.;
2. Xramchenko Ye. A., Bolotnova Ye. A. Osenka i analiz finansovogo sostoyaniya kommercheskix organizatsiy v usloviyax riska/ Ye. A. Xramchesko, Ye. A. Bolotnova. - KubGAU, 2021-151.;
3. Kengesbayevich, R. M. (2025). PERSONAL VALUES IN THE STRUCTURE OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION. AMERICAN JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 3(1), 1-4.
4. Kengesbayevich, R. M. (2025). Problems of Life Activity of the Elderly. Spanish Journal of Innovation and Integrity, 40, 180-181.